

RAZVOJ TELOVADBE IN ŠPORTA KOT UČNEGA PREDMETA SKOZI 200. OBLETNICO ZGODOVINE OSNOVNE ŠOLE V SLIVNICI IN NJENIH ŠOLSKIH OKOLIŠEV

Dolfe Rajtmajer

1 UVOD

»Telovadna« oziroma športna dejavnost v današnjem pomenu je bila nujni sestavni del splošne vzgoje in izobraževanja že od prvih začetkov ustanavljanje šol na slovenskem. Zato spada tudi ta del šolske stvarnosti k splošni zgodovini. Proučujemo torej posebne otrokove dejavnosti, ki so se bolj ali manj načrtno izvajale vse od ustanovitve šole leta 1814 do danes: različne gibalne igre, telovadbo, fizikulturo, telesno vzgojo, gimnastiko, izletništvo s pohodništvom, telovadni nastopi (zleti) in telovadne akademije, pa tudi taborjenja s planinstvom in – še zlasti zadnjih 35 let- s tekmovalnim športom. Vse te fizične dejavnosti imenujemo danes s skupnim imenom gibalno-športna vzgoja šolskih otrok in mladine.

Seveda je bilo na začetku več spontanih, prostočasnih (kmečka dela, igranja na ulicah, travnikih pri paši ter na improviziranih igriščih po vaseh.) in manj šolsko vodenih, tj. ciljno orientiranih, ki so značilne pri izvajanju današnjega šolskega programa športne vzgoje. Glede na družbeno materialne pogoje takratnega časa govorimo o ljudski šoli, ki je od leta 1814 do okrog 1960 leta pokrivala prebivalstvo ruralnih naselij, kjer so morali otroci fizično naporno delati pri domačih kmečkih opravilih zaradi golega preživetja, kar je najboljša telovadba! Tudi šolski program telovadbe se je praviloma odvijal v naravi in z naravnimi gibanji (sredstvi): hojo, teki, skoki, plezanjem, nošenjem, ciljanjem, elementarnimi gibalnimi igrami, postopoma že tudi z igrami z žogo in delom v šolskem vrtu in izletih oziroma pohodih na Slivniško Pohorje.

Ustanovitev osnovne šole v Slivnici spada v čas, ko so po Evropi nastajala različna telovadna gibanja, pa tudi že prva telovadna društva, zlasti še na nemškem govornem področju. Zgodovina telesne kulture in športa omenja, da je bila prva organizirana igra v Ljubljani tim. Ballspiele oziroma igra z žogo; podobna je bila današnjemu tenisu, igrali pa so jo v »žogarnicah«. (Stepišnik, D., 1968: 14) Gojile so se tudi turnirske igre na konjih, streljanje z loki in metanje kopja ter borbene igre, na podeželju pa so tekmovali v streljanju, nošenju bremen in suvanju kamnov ter seveda različne variante iger z žogami.

Med humanisti se po Komenskem pojavljajo ideje o naravni vzgoji otrok, kot sta o tem govorila John Lock in J.J. Russoeau: prvi je znan po teoriji gibalne vzgoje in načelu »Zdrav duh v zdravem telesu« ter da je potrebno telo otroka utrjevati z gibanjem na zraku v vseh letnih časih; drugi pa je postavil načelo »Nazaj k naravi« s tem, da potrebuje otrok do 12. leta obilo gibalne vzgoje. Podobno je menil tudi Pestalozzi, ki je bil pristaš delovne vzgoje, s katero utrjujemo telo otroka, ki ga je potrebno »z nekaterimi spretnostmi, telesnim urjenjem in telovadbo vsestransko razvijati« (Rajtmajer, 1990: 31-32)

Večina navedenega je bila za učence podeželske šole kot je bila slivniška, sestavni del celodnevnega življenja, dela in učenja. Vsak dan so bili v živem stiku z najbolj pristno naravo! Že zelo zgodaj pa je Russoeau načel tudi vprašanje organizirane telovadbe oziroma telesne vzgoje in splošnih telesnih vaj v šoli. Prav te ideje so spodbudile v Nemčiji nastajanje telesno kulturnih gibanj in posledično ustanavljanje prvih telovadnih društev. Med prvimi, ki je prenesel ideje humanistov v prakso, je bil Guths-Muths svojo gimnastiko (po grškem vzoru); nadgradil je prvotni sistem telovadbe s peterobojem, ki je zajemal skakanje, tekanje, plezanje, nošenje in ravnotežne vaje. So pa njegov sistem dopolnili še z metanjem kopja, diska in krogle (kamnov) in lokostrelstvom, pozimi pa še z drsanjem. Njemu je sledila Jahnova telovadba na športnem orodju... Od telovadnih društev do šole seveda ni bilo daleč. Tako Pestalozzi kot tudi Guths-Muths sta že zelo zgodaj razmišljala o šolski telovadbi. (Predvsem zaradi večinskega sedenja pri pouku.) Po letu 1860 pa je nastala na Češkem Tyrševa telovadba, imenovana sokolska in v letu 1862 je Tyrš ustanovil že prvo Sokolsko društvo, ki je v začetku imelo izrazito telovadno-kulturni in prosvetni namen.

Čeprav so v Slovenijo prihajala ta gibanja relativno pozno, pa so v Mariboru ustanovili prvo športno društvo že leta 1900 in leta 1907 že tudi prvi Sokol. Ciril Hočevar (Maistrov borec, učitelj, sokolski animator, soustanovitelj sokolski društev okrog Maribora, inšpektor za telesno vzgojo, (leta 1963 je avtorju na kontroli dejal, »da kar dobro učiš telesno vzgojo« in to na njegovih Studencih, kjer je on zgradil Sokolski dom) je po prvi vojni pripeljal v Maribor odbojko, in to dobesedno tako, da je pripeljal odbojkarsko ekipo kluba iz Češke, ki je v Mariboru demonstrirala to igro. Leta 1920 je prinesel v Maribor iz Češke tudi pravila in košarkarsko žogo. Tako se je v Mariboru tega leta prvič v Jugoslaviji igrala košarka. (Simonič, P., D. Rajtmajer in soavt. , 2012: 209-210)

V Slivnici je bilo ustanovljeno Sokolsko društvo šele leta 1930. (Sekcija društva Orla že 1912, Mladeniška zveza Orla pa že leta 1909.) Med ustanovitelji Sokola sta bila tudi učitelj Franjo Čiček in upravitelj šole **Radovan Mejovšek**. Leta 1929 sta končala slivniško šolo njegov sin **Milko Mejovšek** in **Franc Kobale**, oba navdušena sokolska člana: prvi telovadec, drugi pa kot kulturni animator. Milko je moral po maturi na učiteljski v Mariboru na prvo službeno pot v Srbijo, kjer je na Državnem inštitutu za fiskulturo (DIF) diplomiral za profesorja športa. Pristal je na DIF-u v Zagrebu, kjer je razvijal in predaval predmeta Smučanje in Metodiko telesne vzgoje, hkrati pa skozi znanstveno raziskovalno delo pripravil tudi doktorat, ki mu je bil dodeljen posthumno. Bil je torej eden od naj- učencev osnovne šole v Slivnici. Tudi drugi sin **Rado Mejovšek** (ml.) je po končani osnovni šoli v Slivnici končal do vojne še sedem letnikov gimnazije; ob izbruhu vojne je bil celotno 2. svet. vojno ujetnik v Nemčiji. Po vojni je opravil maturo ter dodatno šolanje za učitelja, pristal je kot ravnatelj in učitelj telovadbe v Lenartu. (Intervju Milene Crnjac, jan. 2014) Naredil je tudi izpit za učitelja smučanja in leta 1955/56 vodil tečaj za člane TVD Partizan Slivnica in učence šole; pet mladincev Partizana nas je po njegovi zaslugi leta 1957/58 naredilo izpit za vaditelja smučanja (danes učitelja druge stopnje): M. Leitinger, Z. Mijavšek, S. Borak in D. Rajtmajer ter kasneje še Ivo Kukovec.

Kot znanstvenik na področju antropološke kineziologije je bil Milko Mejovšek izjemno cenjen profesor, pogosto citiran v znanstvenih in strokovnih revijah: prof. dr. Rajko šugman navaja v knjigi Zgodovina svetovnega in slovenskega športa (1997:25) njegovo definicijo športa: »...Bistvo športa je borba, neprekinjeni napor in težnja po večjih dosežkih«. Prof. dr. Dolfe Rajtmajer pa citira v svojih knjigah (Smučanje, 1985:53) in raziskavah alpskega smučanja njegove biomehanske analize smučarske tehnike po vertikalnem gibanju smučarja skozi zavoj...Po zelo podobni poti je šla tudi njuna sestra **Milena Mejovšek-Crnjac**, ki je po diplomu učila v Slivniški šoli slovenski jezik in glasbo. (In avtor tega teksta je bil njen »najljubši« učenec.)

V takšnem okolju je rastla in se razvijala Slivniška šola, pa njeni učitelji, ki so preko svojih učencev počasi, a vztrajno pomagali spreminjati tako šolo kot okoliške kraje in ljudi v njih. Jasno je, da so vse te ideje, nova znanja iz evropskih športno-kulturnih gibanj ter organizacijske novosti ob vse boljših učiteljih in materialnih pogojih postopno skozi generacije učencev doprinesle k hitrejšemu razvoju tako šole kot krajev, iz katerih so prihajali učenci.

2 OD PRVIH ZAČETKOV LETA 1814 DO KONCA 1. SVET. VOJNE

Ker je velik del teksta v Kroniki-1. knjiga slivniške šole slabo ali popolno nečitljiv (še zlasti do leta 1869), žal nimamo na voljo virov, ki bi govorili o vsebinah telovadbe, torej o predmetniku in učnih načrtih šole. Zato smo lahko uporabili le nekaj berljivih delov v obliki naslovov in podnaslovov, delno pa smo si pomagali tudi s poročili učiteljskih konferenc, kjer pa je izredno malo omenjena telovadba...V pomoč sta nam bili dve diplomski nalogi, pa tudi drugi del kronike po letu 1870 do 1939. leta.

Prvi diplomirani učitelj!?

Zelo pomemben je podatek, da je bil prvi izprašan (verjetno diplomiran) učitelj na slivniški šoli **IVAN KRIŽ** iz Češke, sicer tudi vojak. Učil je od leta 1818 do 1848, torej kat trideset let, kar je za tisti čas

izredna doba. Predvidevamo, da je kot Čeh (in vojak) bil seznanjen s tedanjimi telovadnimi sistemi in »Turnvereini«, v katerih se je »dogajala« nemška telovadba in da je tako poznal in razumel ideje humanistov, ki smo jih omenili v uvodu. Še zlasti načela »Zdrav duh v zdravem telesu« in »Vsestranski razvoj telesa preko telesnega urjenja in telovadbe.« Moral je biti zelo koristen za predmetno področje telovadbe, izletov, dela v vrtu, čeprav je imel vsak učitelj svoj razred. Žal pa je dvorišče stare šole, kjer je danes stanovanjska hiša, bilo zelo majhno, nimamo pa podatka, koliko so se lahko otroci igrali in telovadili pred župniščem? *Leta 1957 je moja generacija končala 8. razred osnovne šole (4. razred nižje gimnazije) v razredu te iste kaplanije, kjer se je začel pouk leta 1812.* Tako smo imeli v odmorih in prostih urah enake pogoje za gibanje kot prvi učenci šole pred 145. leti: tekali, skakali (tudi preko potoka) in igrali smo se po cestišču in travnikih. Prepričan sem, da so enako ravnali tudi prvi učenci. Smo pa mi imeli seveda pouk telovadbe na igriščih pred novo šolo, kar je bilo le 200 m od kaplanije.

Omembe različnih pojmov za predmet telovadba

Leta 1872 je potekala **telovadba** v letnem semestru v dveh oddelkih na igrišču stare šole ob potoku, v zimskem semestru pa v učilnici, kjer so telovadili le dečki, deklice pa so medtem imele **ročno delo**. Od telovadnega orodja so imeli nizko gred, drog, posebne ovire in več palic. Leta 1873 se prvič omenja v Kroniki-2. knjiga »**pouk telovadbe**«; žal so vrstice pod tem nečitljive. V letu 1889, ko je bil Karel Pestevšek že tri leta ravnatelj šole, zasledimo podnaslov »...o **pomenu telovadbe** in obrti ter o delu v šolskem vrtu.« Pomemben je tudi podatek, da so imeli v učiteljski knjižnici že 118 knjig. Nedvomno je v bilo v njih tudi nekaj vsebin s področja telovadbe, izletništva, bivanja v naravi. Omenjeno je namreč, da so se otroci učili preko »**praktičnega dela**« tako, da so se **odpravili v naravo in na izlete**. (Rozman, 2012: 31-35) V tem letu se v predmetniku omenja tudi pomen šolskega vrta z nasadi dreves, zelenjavnim koticom, okrasnimi cveticami in ...**telovadiščem sredi zelenja**.

Konkreten zapis o telovadbi (Turn) najdemo tudi v šolskem letu 1901/2, ko se je pouk že odvijal v novi šoli (Kronika-2. knjiga) in to v podnaslovu-poročilu o šolskem delu: Turn und Industrie Unterricht. (Žal so vrstice pod tem neberljive.) V šolskem letu 1905/6 najdemo zapis v obliki odloka za prvo četrtletje: »O priporočilih za telesno vzgojo«. O šolskih izletih je izvirni opis šole iz šolskega leta 1908/9: »Učenci so se udeležili skupaj 19 izletov v šolskem okolišu slivniških ribnikov in na Slivniško Pohorje«.

V letu 1909 ustanovijo v Slivniški fari Mladeniško zvezo, ki je bila predhodnica 1912. leta ustanovljenega društva Orel (v bistvu orlovske sekcije). V kroniki Orla z naslovom Z Bogom pričeto-29. junij 1909, je v zapisu iz Poučnega shoda Mladeniške zveze z dne 17. oktobra 1909, tudi naslednje: »Kako se smešijo tisti ljudje, ki nemški ne znajo, pa hočejo nemško govoriti« in »...o lepoti našega jezika in kako priporočajo ljubezen do domače grude..., pa proč z nemškimi naslovi na pismih«, kritizirajo tudi »pasjo ponižnost nasproti tujcem« in priporočajo geslo: »Svoji k svojim«. (Iz Kronike društva Orel, ki je v lasti Jožeta Dobaja v Slivnici) Čeprav med Orli tistega časa ni bilo v bistvu nič telovadnega, pa so z narodnega vidika – glede na zapisane domoljubne misli – izjemno pozitivno delovali na vzgojo mladine, in kot bomo videli iz kasnejših intervjujev, tudi prijateljevali s člani Sokola!

Že med 1. svet. vojno leta 1915/16 se pojavi podoben podnaslov kot leta 1901/2: Turn Unterricht in ob njem ime **Avgust Živko**. Iz kasnejših podatkov razberemo, da je bil on v nekaterih razredih že učitelj telovadbe ter hkrati še odgovoren za delo učencev v šolskem vrtu, čeprav so imeli vsi učitelj-tudi nadučitelj-vsak svoj razred! Videli bomo, da je poleg obdelave vrta in glasbe tudi upravitelj Karel Pestevšek učil telovadbo.

3 OBDOBJE ŠOLE MED OBEMA VOJNAMA

Takoj po 1. svet. vojni se na osnovni šoli Slivnica, ki je imela tedaj že 244 učencev, v zvezi s telovadbo ponovno omenja ime **Avgusta Živka**, pa tudi upravitelja **K. Pestevška**, ki je poučeval telovadbo v 3.

razredu .**Karel Pestevšek** je bil izjemni učitelj, doma iz Zreč, ki je končal pedagoško izobraževanje 1874. leta v Gradcu. Šolski vodja je postal v Laškem, od leta 1885 pa do upokojitve leta 1924 je bil stalni učitelj in upravitelj v Slivnici. Skupaj 42 let učiteljevanja! Za našo študijo je pomemben iz več razlogov: bil je učitelj s pedagoško izobrazbo, specialist za petje in telovadbo ter vodja šolskega vrta in organist v fari ter pisec obsežne kronike. Iz raziskovalne študije na osnovni šoli Videm, ki sta jo opravili njegovi pravnukinji Ana in Julija Murko, pa ga prepoznamo še kot pesnika. Njegovi lirični in ljubezenski stihovi nam ga predstavijo kot nežno lirično ljubezni in prijateljstvu predano dušo. Že zaradi tega je moral biti izjemen pedagog, še zlasti na predmetnem področju telovadbe, glasbe, vrtnarstva in izletov ter pohodov v naravo.

Sokolsko obdobje

Po odhodu K. Pestevška v pokoj je leta 1924 prevzel vodenje šole nadučitelj **Radovan Mejovšek**. Na šoli pa je pričel (verjetno že nekaj let prej) z učiteljevanjem tudi že četrti pomemben slivniški učitelj **Franjo Čiček**. Oba sta bila priznana Sokola, leta 1930 soustanovitelja sokolskega društva Slivnica, vodnika, starosta in prosvetarja članstva, Čiček pa tudi kot upravitelj društva. (Kronika slivniške šole-2. knjiga.) Društvo je formalno ustanovila Zveza sokolskih društev Maribor.

Mnogi najstarejši domačini se spominjajo povorke mariborskih Sokolov v svečanih sokolskih opravah, ki so v spremstvu godbe korakali od železniške postaje v Orehovi vasi do šolskega igrišča, kjer so izvedli telovadni nastop in tako pomagali pri svečani ustanovitvi Sokolskega društva; intervju Anice Komaver leta 2012 v starosti 88 let.

Upravitelj Radovan Mejovšek je končal učiteljišče v Mariboru leta 1904, služboval pri Sv. Juriju v Pesnici, igral violino v Mariboru, nato učil v Reki pod Pohorjem in v Orla vasi v Logarski dolini, kjer je za delo pri Sokolskem društvu že dobil prvo odlikovanje. Ob vodenju šole v Slivnici od leta 1924 je bil razrednik in učitelj 5. razreda, preuredil je travnik ob šoli v drevesnico, zgradil vaško sušilnico za sadje, s svojo skupino učencev učil in negoval sadje po vaseh, pomagal pri kulturnem delu šole in v okoliških vaseh ter se postopoma pripravljal skupaj z učiteljem Čičkom na ustanovitev Sokolskega društva. Bil je nesporno duša šole in animator pri vrsti novosti, ki jih je bilo potrebno v njegovem času uvesti v njegovo šolo in po okoliških vaseh. Kot smo videli v uvodu, pa je bil tudi izjemen oče in učitelj svojih otrok! Franjo Čiček ga je dopolnjeval na teoretičnem področju, kar bomo videli iz kratke analize njegovih - v pedagoški reviji Popotnik - objavljenih študijah o sokolskem gibanju in telovadbi in kar je še za šolo in njene učence najpomembnejše, bil je duhovni vodja ideje uvedbe sokolske naravne telovadbe v šolske programe. Kot sta bila prej (od leta 1885) **Pestevšek in Živko** duša šole in telovadnega, vrtnarskega in glasbenega dela šolskega programa, tako sta sedaj to delo nadaljevala **Mejovšek in Čiček**. Zares štirje naj-učitelji v obdobju petinpetdesetih let. Jasno, da so imeli tudi svoje sodelavce, ki so sooblikovali prosvetljenost moderne ljudske šole in skupaj pripomogli k znanju svojih učencev. Tudi na telesno vzgojnem področju!

Tudi v času Mejovškovega upravljanja šole so k pouku telovadbe prištevali izlete: peš hoja v Maribor, pohod na Ruško kočjo in navzdol do Ruš ter pohod na Areh in Poštelo. Odloki-poročila šole, ki so bili pomembni za predmetno področje šolske telovadbe in telesnega utrjevanja učencev:

- na učiteljski konferenci leta 1922/23 so obravnavali »Važnost telovadbe v ljudski šoli« (referent Ivan Vokač),
- leta 1923/24 poročilo o »telovadbi v polletju« (referent Ivan Vokač),
- Leta 1924 so izdali odlok o prekinitvi šolskega pouka v času žetve, (Rozman: 2012: 66) kar kaže, da je večina šolskih otrok morala intenzivno delati pri kmečkih opravilih, kar je učiteljski kolektiv takrat smatral za najboljšo obliko telovadbe.
- Leta 1930 so v šoli obravnavali temo Telovadba šolske mladine v telovadnicah in O Sokolu kraljevine Jugoslavije.

Zaradi pripadnosti upravitelja Mejovška in učitelja Čička k ideji sokolske društvene telovadbe je seveda napredovala tudi šolska telovadba; delovanje učiteljev v društvu je oplemenitilo celotno šolsko pedagoško in strokovno dejavnost šole. Kot smo videli, sta oba namreč aktivno sodelovala v delu društva, k temu pa sta pritegnila tudi druge učitelje: poleg njiju sta aktivno delovali kot vodnice še učiteljici Marjeta Drassal kot voditeljica deklic in Zora Zabukovšek kot odbornica. V vsej zgodovini šole je bil to čas najmočnejše povezave vodstva šole in učiteljskega kolektiva z družbenimi organizacijami šolskih okoliških krajev. Gre za zgodovinski primer, kako dobra in koristna je močna povezanost ljudske šole s krajanji in njihovimi organizacijami. O ustanovitvi Društva Sokol v Slivnici leta 1930 zveemo posredno preko poročila o otvoritvi streljišča v Hotinja vasi, ki je bilo leta 1931. Na prireditvi so v povorki sodelovali v telovadnih opravah tudi odredi Sokolskega društva Slivnica.

Septembra 1931. leta je imel Sokol svoj prvi javni nastop na igrišču ob drevoredu. Slavnostni govor je imel Franjo Čížek, ki je posebej poudaril pomen telovadbe za telo in duhovno vzgojo mladine. Sledil pa je športni program vseh odredov in športnih skupin društva: Rajanje vil s petjem (avtorica Čížek Vera), Proste vaje sokolske čete iz Razvanja, vaje ženskega naraščaja iz Hoč, vaje s kopji iz Maribora, skupni nastop vseh skupin Sokola Slivnice (avtorica Čížek Vera), nastop moške in ženske dece s palicami in zastavicami (avtor R. Mejovšek) in še nekaj dodatnih točk programa.

V letu 1932 je krajevni šolski odbor obravnaval vlogo Sokolskega društva Slivnica »...za prepustitev dela zemljišča za gradnjo sokolskega doma ob državni cesti.« Po navodilih Sreskega načelnika iz Maribora so sprejeli sklep: »Da se odstopi to zemljiščeza gradnjo sokolskega doma«. Žal ni prišlo do gradnje...Leta 1933 je pripravil Sokol Slivnica drugi javni nastop. V tem času je vadilo v društvu 50 dečkov in 35 deklic; vsi so bili šolski otroci. Takšna povezanost šole in društva je ostala do 2. svet. vojne.

Intervju z nekdanjima učenkama šole

Hermína Zabret (roj. 1922) je bila učenka vseh razredov od leta 1928-1935. Učile so jo učiteljice Gajšek, Bregant in Drasser, od 4. do 7. raz. pa upravitelj R. Mejovšek. Sokol je imel v njenem času tri kategorije članstva: deco, naraščaj in člane. Med leti 1933-35 je bila v vrsti naraščajnic, ki jih je R. Mejovšek, ob pomoči Marjete Drassal, pripravljaj na telovadno točko za nastop na sokolskem zletu v Radvanju. (Pri vračanju domov so jih napadli razgrajči, tako da so doživeli »mali maraton«.) Za vadbo jim je vaški (grajski) mizar Jakob Petrovič izdelal malo kmečko orodje-kose za dečke in grablje za deklice-, s katerimi so telovadili oziroma se pripravljali na telovadne nastope (tim. telovadne sestave); v šoli so praviloma telovadili dečki, deklice so bile bolj v vrtovih in pri ročnem delu.

Katka Kager-Mijavšek je bila sošolka Hermine v vseh razredih. (Med sošolci njune generacije je bil tudi Pišti Dragoš, brat za to študijo tako pomembnega učitelja telovadbe Franca Dragoša – Ferija. ...) Pravi, da so telovadbo učile razredne učiteljice in zadnja štiri leta upravitelj. Predvsem so veliko hodili, tekali in »telovadili«, tj. se po sokolskem vzgledu pripravljali na nastope; ne glede na to, ali so bili člani Sokola ali Orla, so se prijateljsko družili. Njihova družabnost in domoljubnost je bila na visokem nivoju. (To smo zaznali že pri pregledu kronike Orla....) Vadili so na igrišču in v šolskih prostorih: sama se je bolj vključila v kulturniške del Sokola, ki je bil enoten za »Orlaše in Sokolce«, pod vodstvom F. Kobaleta; pripravljali in igrali so ljudske igre, kar je razvidno tudi iz slik med letom 1935-40.

Pomen člankov Franja Čička, objavljenih v pedagoški reviji Popotnik

»Mens sana in corpore sano« ali zdrav duh v zdravem telesu je bilo glavno vodilo Franju Čičku pri pisanju obeh člankov v tej reviji. Iz prvega v letu 1931 z naslovom »Sokolstvo in telovadba v delovni šoli« je očitno, da je bil on pravi učitelj na pravem mestu in v pravem času; pove namreč naravnost: »Naj ne bo pri nas nobene šole, kjer se nebi vršila telovadba sistematično po sokolskem programu in da telovadna ura naj ne bo več za marsikaterega učitelja(ico) nekaj postranski »nebodigatreba« in

odvišen balast...Tudi šolski nadzorniki naj bi dosledno nadzorovali telovadbo...Učiteljski zbor pa naj se potrudi ustanoviti v svojem okolišu sokolsko društvo ali četo... ali ima vsaj sokolsko deco...«. Čičkove ideje so bile še vsaj 20 let kasneje – torej desetletje po 2. svet. vojni - aktualne. Torej tudi v obdobju, ko se Sokol preimenuje v DTV Partizan. Drugi članek iz leta 1932 nosi naslov: »Ob stoletnici Tyrševega rojstva«. Čiček citira Tyrša, ko leta kot filozof in pristaš grške gimnastike, govori o pomenu gibanja: »Življenje je neprestano in večno gibanje, je izvor življenja« Dodaja še, da ne gre le za telovadbo, ampak za sokolsko kulturo in za sokolsko prosveto otrok ter mladine in odraslih. In učitelji slivniške šole so bili takrat, v času vodenja Radovana Mejovška, hkrati prosvetarji in vodnikov društva, torej prosvetarji, ki so izvajali pouk telovadbe. Čiček je bil teoretik, ki je govoril iz prakse za prakso, ki je torej delal prakso! Pove naravnost: »Da je sveta dolžnost vsakega učitelja in vzgojitelja, da se intenzivno pogloblja v Tyrševe ideje«. (Kulturno-prosvetne ter intelektualno praktične.) Bralce naj spomnim, da je to bilo zapisano v letih 1931-32.

4. OBDOBJE PO 2. SVETOVNI VOJNI DO ZAČETKOV TEKMOVALNEGA ŠPORTA

Mnogi Sokoli (enako Orli) so bili udeleženci narodno osvobodilnega boja v 2. svet. vojni; naj spomnim, da so bili to tudi nekdanji učenci te naše šole, ki praznuje letu 2014 tako žlahtno 200. obletnico ustanovitve! Po vojni so se preživeli vključevali v ista društva, le da so se ta preimenovala v Društva za telesno vzgojo (DTV) Partizan. Prva leta so bile tako vsebine kot organizacija dela zelo podobne pred vojnim časom. Seveda pa so novi časi in nove družbeno gospodarske razmere postopoma prinesle spremembe: dobre, pozitivne, pa tudi manj dobre. Med prve kaže naštetih nova strokovna znanja iz splošnih in posebnih področij pedagogike, didaktike oziroma različnih metodik športne vzgoje. To je zahtevalo drugačen študij učiteljev, saj so se pojavljale zahteve po njihovih ozkih profilih. Tudi za področje gibalno-športne vzgoje. Postopoma so se zelo izboljšale materialne razmere za potrebe športnega udejstvovanja otrok in mladine. Med manj dobre pa prištevamo upadanje učiteljeve motivacije za delo zunaj šole, kar je bila vrednota v času porajanja sokolskih organizacij. Zelo dobre spremembe so bile tudi na področju predšolske vzgoje in razrednega pouka, saj so ti pedagogi postajali vedno bolj »mali pravi športni učitelji«. Žal seveda ne vsi, zato še vedno velja Čičkovo opozorilo, da je za mnoge učitelje strokovno voden in pedagoško uspešen pouk gibalno športne vzgoje nekakšen »postranski nebodigatreba in odvečni balast šole«, pa tudi, da se del učiteljstva vseh profilov ne pogloblja dovolj (sedaj ne več le v Tyrševe ideje, ampak) v teorijo in prakso razvijanja motoričnih in drugih sposobnosti ter motoričnega znanja, kar vse otroku prinaša poleg trdnega zdravje še bolj trdno razvitost za življenje potrebnih osebnostnih vrlin. To je slabost, ki je v veliki meri povezana s Čičkovim mnenjem, »da mora nadzorna služba opraviti svoj del posla«...

Prvih nekaj let po vojni seveda ne more biti merilo za oceno učiteljstva v ljudskih šolah; ve se, kako strašni so bili ti časi!, ko je vsega primanjkovalo in kako ter kaj vse smo morali delati, da smo se preživljali in se postopno vključevali v družbo. Prav tu pa so blagohotno delovala tako športna kot kulturno umetniška in druga vaška, občinska združenja in konkretna društva. Moje generacije so živele prav ta čas in prav tem društvom se imamo zahvaliti, da smo zmogli dovolj zgodaj seči »dlje od Maribora in Pragerskega« in se prebiti v širni svet. Imeli smo igrišča- na katerih se je že igrala dobra odbojka, pa nogomet in odvijal se je proces vadbe vseh skupin tako športnega društva kot pouk športa v šoli- in nekaj izjemno dobrih in pametnih ljudi, (pravzaprav le malo starejših od večine »športirajočih« pri DTV Partizanu), ki so nas vodili in predvsem usmerjali. Zgodaj smo morali razviti sposobnost lastne kritične aktivnosti in se šolati, učiti in zopet učiti in »telovaditi«. Telovadba in druženja – tako šolska kot društvena -so bila sredstvo, pot, s katerim in po kateri smo odšli iz šole v življenje.

Kar nekaj je bilo pomembnih dogodkov, ki so tako naši šoli kot društvom po vaseh prinesle tako zaželen hitrejši razvoj. Odhod prvih generacij šolarjev na študij učiteljstva in v druge poklice je bil med najpomembnejšimi. Že med študijem so mnogi delovali in prispevali s svojim znanjem napredku v domačem okolju kot sodelavci, animatorji predvsem pa veliki in dobri prijatelji svojega rodnega kraja in šole. Zelo pomembno funkcijo pri tem je odigral **učitelj šole Franc Dragoš-Feri**, ki nam je šolarjem v starosti 10 do 16 let omogočil taborjenje v Mojstrani pod Triglavom. Osem let je bil to mali raj šolarjev in mladine naših krajev. Prečesali smo Julijske Alpe, sklenili življenjska prijateljstva, se naučili stvari, ki se jih sicer morda ne bi nikoli. Zato smo odrasli leto, dve, ali tri prej kot drugi otroci brez teh izkušenj. Taborni vodje in planinski vodniki, kot so bili **Feri, Slavko Škrabl, Vanč Petrovič in Marjan Javornik ter Milko Greifoner**, so odigrali svojo vlogo; pri tem so morali »čez noč« odrasti in delovati kot danes najbolj izkušeni in šolani športni pedagogi.

Zelo pomemben je bil prehod iz množične telovadbe po sokolskem vzgledu, zaprte v občinske meje, v neko predtekmovalno obdobje, ki nas je zajelo pri vadbi in pripravah na tekmovalni partizanski mnogoboj na občinski, republiški in državni ravni. Mladinske in članske ekipe, med katerimi je bila v začetnem obdobju po petdesetem letu še cela skupina šolarjev, so dosegle zavidljive rezultate, med njimi najvišjo lovoriko, zmago za pokal Poleta (Dela). Tako smo si sami zaslužili celotno zbirko telovadnega orodja, ki je bil koristno uporabljen tudi v šoli pri pouku športa. (Krogi in drog sta bila postavljena na igrišču, ostalo orodje pri kmetu Faležu, del pa v 1. razredu.) Posebej uspešna je bila ekipa odbojke (brata Ivica in Tone Jurkovič, Lešnik Branko, Grošel Jože-Bobek, brata Tone in Stanko Rajtmajer, Albin Stoklas, Leon Jeler, Karel Smuk, Drago Komauer in Drejč Javornik ter nekaj mlajših igralcev), ki se je uvrstila skupaj z igralci iz Frama (pod imenom DTV Partizan Fram) na državno prvenstvo v tretjem tekmovalnem razredu. V slivniškem delu ekipe so bili I. Jurkovič, B. Lešnih, J. Grošel in S. Rajtmajer. (Program na tem prvenstvu v Skopju je poleg odbojke zajemal še atletske discipline. **Intervju S. Rajtmajer**)

Kot »stranski produkt« takšne vadbe in tekmovanja je bila cela vrsta novih vodnikov amaterjev, ki smo vadili šolarje in svoje kolege, med njimi **Marija Rudolf, Milena Kobale-Rajtmajer, Majda Cebe-Kobale, Slavko Škrabl, Milko Greifoner, Dolfe Rajtmajer** in naša starejša društvena kolega in učitelja **Olga Vede ter Franc Dragoš-Feri**, pa tudi društveni funkcionarji kot Franc Dragoš, **Zdenko Mejovšek, Greta Žagavec-Mejovšek, Branko Kobale, Branko Šnuderl** in še mnogi drugi ...Med učitelji šole so bili naši navijači kot **Lešnik-Deda, Olga Vede, Ljuba Seitfrid** ...in seveda nepozabni in vselej posebni Feri. Na častnem mestu je z nami delal takoj po vojni prve korake starosta sokolov, učitelj nemščine in učitelj urejanja sadovnjakov, bivši ravnatelj, Maistrov borec, sokolski voditelj in prednjak pri Sokolu v Slivnici, preds. strelske družine Orehova vas, gospod Radovan Mejovšek. Njegov sin, Rado ml. pa nas je učil smučati pri Mariborski koči na Pohorju, ki je bila vsa leta obstoja DTV Partizan cilj vsakoletnih izletov, še zlasti ob Dnevu mladosti konec maja.

Med tem časom, ko so se mnogi porazgubili po svetu, se je društvo Partizan postopoma spreminjalo v Športno društvo Slivnica (uradno 1991) in začela se je športna specializacija v posamezne športne panoge, predvsem nogomet, ki ga je forsirala novoustanovljena občina; glede na tradicijo je to bila kar pravilna odločitev: Lukov memorial, poimenovan po nesrečno umrlem drugošolcu-nogometašu z dušo in telesom-Lukom Rajtmajerjem, je izjemno vzgojno delujoč dogodek za otroke slivniške in sosednjih šol. Ker pa je bilo potrebno najti protiutež, smo se odločili začeti-ko je to omogočila izgradnja telovadnice-z vadbo košarke. Tekmovali smo v šolski ligi, nato v klubski ligi, v začetku le z dečki, ki so se jim po letu priključile še deklince. Zaradi kvalitete in zgodnjega usmerjanja v selekcijski proces, smo začeli z vadbo iger z žogami že v vrtcu. Iz tega se je razvila ideja o **mini košarki** v Slivnici, ki je postala vseslovenski vsakoletni majski **Festival mini košarke v Slivnici**. Od leta 1982 jo je vodil Dolfe Rajtmajer, zajela pa je v obdobju 15. let od 20 do 32 šolskih ekip iz vse Slovenije in občasno z gosti iz Hrvaške, Srbije... Veliko so nam pomagali učitelji šole: Jože Trantura, Bojan Kreml, Jožica Trantura, Milena Rajtmajer, pa tudi ravnatelj šole Janko Žalik; največ pa so postorili učenci ter mladina, ki se je tako vračala nazaj na šolska igrišča. Prav to sodelovanje je spet pokazalo, kako

daljnoviden je bi učitelj Franjo Čiček, ko je pisal o pomenu sodelovanja učiteljev šole s krajevnimi organizacijami.

5 NAMESTO ZAKLJUČKOV

Ker bodo tekmovalni rezultati podani v posebnem članku, bomo mi v zaključkih zapisali namesto povzetkov še nekaj strokovnih resnic na temo Pouk športa kot učnega predmeta. Iz pričujoče študije je razvidno, da je bil vseh 200 let osnovne šole v Slivnici šport v obliki telovadbe in kasneje telesne vzgoje in prisoten ves čas kot redni predmet. Čeprav nimamo za to trditev v celoti objektivnih dokazov, pa lahko na to posredno sklepamo iz dogajanj, ki smo jih navali, predvsem pa iz preferenc učiteljev, ki so po nekem srečnem ključu prihajali v slivniško šolo. Čičkove in Mejovškove ideje pa kažejo, kako strokovno sodoben je bil svet v njunem času in delno že pri predhodnikih, tako pri prvem učenem učitelju Križ-u, kot njegovem nasledniku K. Pestevšku. Poglejmo, kaj pravi danes stroka.

Otrok 0.00 ima, ko se rodi, vse živce (desetine milijard kot odrasli), okrog 2500 povezav na živce (med poldrugim in tretjim letom že 12.000 tisoč) in ima odraslega, ki ga vzgaja in uči ter skrbi zanj do post-pubertete. Otroek je torej izjemen biološki »stroj«, narava pa fantastičen arhitekt, ki ga je zgradila. Bistvo pa je v tem, da v slabih dveh do treh letih pridobi na milijarde novih povezav med živci, tj. nevroni, ki ustvarijo nevronske mreže, ki je zares pravo čudo...To povečanje nevronske mreže je posledica rasti in učenja otroka. Med to učenje v prvih letih največ doprinese (psiho)motorično učenje: vsak nov ali malo drugačen gib ustvarja na tisoče novih povezav (Dryden/Vos, 2001). Zato se mora že čim mlajši otrok čim več gibati oziroma učiti najrazličnejše gibalne tehnike in to čimprej kot je mogoče. Otroek se tako uči gibanja, hkrati pa si razvija vse vrste motoričnih in drugih sposobnosti. Ker je naravni proces razvoja in zorenja senzoričnih (zaznavnih) in motoričnih (gibalnih) sposobnosti otroka danes ogrožen (preveč sedenja v šoli, multimediji in dodatno izobraževanje otrok) – otrok torej nima več časa normalno rasti in se igrati v naravnem okolju - smo dolžni šolniki (Jasno, da tudi starši!) poskrbeti za načrtno, vodeno gibalno-športno vzgojo in izobraževanje. Pa tudi za stalni zmerni trening otrokove kondicije (trening kardiovaskularnih in respiratornih funkcij, ki to kondicijo omogočajo), ki vzdržuje imunski sistem...Če otroku odpremo vrata (hiše, šole) bo – mlajši kot je – »odšel tja od koder je človeštvo prišlo«. Torej v naravo, ne glede na vreme! Bolj dežuje ali sneži, rajši je zunaj. Zakaj? Privlači ga okolje. To delimo v naravno in umetno fizično, elektromagnetno in čustveno socialno; verjeli ali ne, mama je takoj po rojstvu vse troje.

Otroek se mora torej dnevno ure dolgo gibati. Ker pa je zaradi nerazvitega srca (srčne mišice) mlajši otrok do 10.-12. leta »dolgoprogaš« (aerobna vadba) in ne sprinter (anaerobna vadba s kisikovim dolgom), mu moramo omogočiti dnevno vadbo, ko bo lahko poljubno dolgo tekel! V naravnem okolju, ki mu nudi: dovolj kisika (sveži zrak), dovolj negativnih ionov (vsaj tri tisoč, čeprav so optimalne vrednosti med 6 do 8 tisoč enot) in hkrati še neprestano spreminjanje temperature in vlažnosti zraka. Nič od tega ni v zaprtih prostorih, še zlasti ne v natrpani in prašni učilnici in – ne boste verjeli –tudi ne v telovadnicah! Zato se naj otroci ogrevajo zunaj in potem nadaljujejo vadbo v telovadnici. Tu kličem na pomoč Franja Čička (in starejše humaniste) zaradi načela »Nazaj k naravi«. Ker pa šolniki ne bodo šli iz učilnic in telovadnic ven, v naravo v slabih vremenskih razmerah, Vam, dragi starši, ne preostane drugega, kot da ob primerni obleki tudi vi odletite v veter, dež, nizke temperature in se naužijete omenjenih štirih parametrov naravnega fizičnega, elektromagnetnega in čustveno socialnega okolja skupaj z otrokom...

Zunaj mora torej otrok veliko teči, (prej se mora seveda tudi ogreti) vsaj dvajset in več minut, počasi in z manjšimi vmesnimi etapami hoje. Ne sme se znojiti do potu, zato je potrebno oblačenje in slačenje. Pazite: hoja je premalo za otroka do 10. let, saj ne zagotavlja dovolj pritiska na sklepe nog in hrbtenice, pa tudi za razvoj srčne mišice je to prenizka obremenitev! Tek nudi najmanj dvakratni pritisk telesne teže na sklepe in ta obremenitev pripomore k pravilnemu razvoju medvretenčnih

ploščic (pri 25 kg oziroma okrog 8.-9. leta starosti odmrejo žile, ki napajajo diskuse) in postopnega povečevanja moči srca do pubertete. Pri tem naj ima netrenirani otrok okrog 7. leta pulz med tekom +/-180, odrasli netrenirani 130-140, starejši otroci pa med tema vrednostima.

Zahvala: Avtor se iskreno zahvaljuje prof. zgod. Aniti Kaube in učitelju športa Bojanu Kremplu za strokovne informacije in nasvete ter Mileni Mejovšek-Crnjac za jezikovno oblikovanje in kontrolo družinskih, vaških in šolskih podatkov. Zahvala gre vsem navedenih v intervjujih, ki so nam omogočili vsebinsko obogatitev te študije, pa seveda vsem, ki so nam posodili slike, ki so že same po sebi verodostojni viri podatkov.

Literatura

1. Dryden/Vos (2001). Revolucija učenja, Educy, Ljubljana.
2. Jelčič, K. (1997). Zgod. oris šolstva v Slivnici, diplomska naloga, PeF, Maribor.
3. Kronika osnovne šole Slivnica, 1. in 2. knjiga. Pokrajinski muzej, Maribor.
4. Rajtmajer, D. (1990). Metodika telesne vzgoje. 1. knjiga, UNI-PeF, Maribor.
5. Rozman, P. (2012). Ljudska šola Slivnica, diplomska naloga, PeF Maribor.
6. Simonič, P., D. Rajtmajer (2012). Leksikon mariborske družbe in kulture, Obzorja, Maribor.
7. Stepišnik, D. (1968). Oris zgodovine telesne kulture na slovenskem, DZS, Ljubljana.
8. Šugman, R. (1997). Zgodovina svetovnega in slovenskega športa, FŠ, Ljubljana.